

ult onze zonde, maar ult de domheid en onbewustheid van den Oer-wil. Al wat wij als menschen doen kunnen is daarom, onzen eigen wil tegenover dien Oer-wil sterken, om, zijn we eenmaal machtiger geworden, dien Oerwil en al zijn werken te niet te doen, tot er niets meer bestaat, en in dit *Niet* alle ergernis voor ons wegvallt. Het zijn de twee elementen van de Hoop en de Smart, die de één in het Optimisme, de tweede in het Pessimisme een wijsgeerige ontwikkeling hebben gezocht, maar juist door die bedoelde en gewilde eenzijdigheid nooit tot harmonie of evenwicht konden leiden. En het is niet de wijsbegeerte, maar alleen de Christelijke religie, die met beide deze elementen rekening, onze Hoop van dezen stand der dingen losmaakte en richtte op hooger doel, en juist met dit hooger doel onzer Hoop gewapend, in staat was de ellende en den jammer van dit leven overbloemd zich voor oogen te stellen, zonder dat het leven tot aan onzen dood toe zichzelf in troosteloze vertwijfeling opgaaf.

DR. A. K.

Blijdschap bij de Engelen Gods

Altoos (zeg ik uleden) is er blijdschap voor de Engelen Gods over éénen zondaar, die zich bekeert. Luc. 15: 10.

Nu de hooge vierdagen der Christenheid weer achter ons liggen, is een woord ter herdenking van de Engelen Gods niet te onpas.

De apostel betuigt ons, dat de Engelen begerig waren, om in 't heil dat Gods genade aan de wereld bood, in te zien, en in 't stuk heilige historie, dat van Nazareth tot den Olijfberg verliep, zien we de Engelen gedurig als deelnemende in wat plaats grijpt, optreden. Eerst hooren we van een Engelverschijning aan Zacharias in den Tempel, en kort daarop van een Engelverschijning aan Maria te Nazareth. Bij de geboorte van den Christus daalde een heerschaar van Engelen neder in Efraïm's velden. Bij de verzoeking in de woestijn zijn het de Engelen die den Heiland ondersteunen. In Gethsemane is het nogmaals een Engel Gods, die Jesus door den Vader wordt toegeroepen. In den morgen der Opstanding is het een Engel weer, die den steen van het graf afwentelt. En bij de Hemelvaart van den Olijfberg zijn het evensoo Engelen Gods die nederdaalen en de jongeren troosten in hun verlatenheid. En wel wordt op den Pinkstermorgen van Engelen geen melding gemaakt, maar nu, na Pinksteren, begint dan ook de groote toebrenging, en gaat 't woord van Jesus in vervulling, dat er heilige blijdschap is bij de Engelen Gods zelfs over één enkelen zondaar die zich bekeert.

Zoo tekent ons het Evangelie het verloop der heilige historie. Altoos de Engelen Gods deelende in ons geluk, en van Godswege zelf deelnemende aan het werk onzer redding, en het zijn niet de jongeren, maar het is altoos Jesus zelf, die ons op de Engelen wijst, als wel van ons onderscheiden, maar niet van ons afgescheiden. Blijbaas kan Jesus zich het hooger leven niet denken zonder dat de Engelen er gedurig in optreden. Altoos vestigt Jesus den indruk, dat de Engelen met ons bezig zijn, zich met ons inlaten, op de hoogte zijn van wat onder menschen voorvalt, en zo innig met ons meeleven, dat het heil dat van Christus onder de kinderen der menschen uitgaat, hen in heilige verrukking brengt. Er ontbreekt daarom iets aan onze voorstelling, zoo voor ons besef de Engelen in deze toebrenging en zaligheid niet meer te rekenen. De Engelen zijn niet alleen Serafs van den Troon, die het driemaal heilig zingen, maar ook een wereld van heilige geesten, die met onze menschenwereld in verband treden, die ook met ons persoonlijk in betrekking staat.

Nog sterker spreekt dit, zoo we letten op de gevallen Engelen, die nu als boose geesten hun bemoeiing met onze menschenwereld voortzetten, doch nu ten verdere. En nu is het opmerkelijk, hoe onze Heiland zich niet alleen gedurig uitlaat over de Engelen Gods, maar evenzo telkens de aandacht zijner jongeren vestigt op de demonen. Ge kunt dan ook de Evangelisten niet met opmerksaamheid volgen, of ge vindt altoos weer die dubbele werking die uit de ongezogene wereld op ons uitgaat: enerzijds de Engelen Gods die staande bleven en ons heil bedoelen, en anderzijds de Engelen die afvielen en er steeds op uit zijn, om ons geestelijk te schaden. Satan boven allen uit. Zelfs kan men zeggen dat de boose geesten ons nog meer beschied geven over de verhouding van de Engelenwereld tot onze menschenwereld, dat de Engelen die ons zegenen. Met name toch uit wat ons omtrent de boose geesten bericht wordt, verstaan we duidelijk, dat die geesten ons persoonlijk kennen; dat ze weten in welke toestanden we verkeeren; dat ze in die toestanden een verzoekenden en verleiden invloed op ons kunnen uitoefenen; en dat ze zelfs in den menschen witoefenen, om zijn bewustzijn te beheerschen en te spreken door zijn mond. Als Jesus met bezetenen in aanraking komt, merken de geesten dit terstond; zeggen het Jesus aan dat ze hem kennen; en spreken alsof de bezetene zelf sprak, smeekende om gespaard te blijven en voor Jesus toorn niet te bewijzen.

Dit geldt natuurlijk ook voor ons persoonlijk. Noch satan, noch een der demonen, zoo afdoende invloed op ons kunnen uitoefenen, zoo hij ons niet bij name kende, in ons karakter was ingedrongen, wist naar wat zijde we voor de zonde open liggen, en zóó ter dege op de hoogte was van onze omstandigheden, dat hij in dit weefsel ons vangen kon. Ook toont het feit van het varen in een persoon en het varen uit een persoon, dat zulke geesten zich naar ons toe kunnen bewegen en zich in onze nabijheid kunnen ophouden. Hoe zij deze kennis erlangen, is ons niet geopenbaard, maar de feiten toonen dat ze deze kennis bezitten. Dit kan nu schelen. Het kan de eene maal sterker uitkomen dan de andere maal. Doch hoe men dit ook schikket of plooit, uit de eigen ontmoeting van Jesus met deze bezetenen en uit hetgeen hij met die geesten spreekt en doet, zien we toch klaar voor oogen, dat er tusschen deze geesten en tusschen de menschen personen, op wie ze het gemunt hebben, een zeer nauw verband bestaat. Een verband dat uiteraard vooral bij satan doorgaat. Noodigt nu de Heere in het „Onze Vader“ ons uit, om elken dag van ons leven om bescherming van Gods genade tegen

desen boosen geest te roepen, dan volgt hieruit dat deze demonische werkzaamheid van satan zich zeer verre uitsprekt, om allen gelden kan, en dat dus satan ons kennen moet en in staat moet zijn, om zich in onzen toestand te verplaatsen.

Doch dan geldt geheel hetzelfde ook van de goede Engelen Gods. Deze toch hebben met de boose geesten de natuur der Engelen gemeen. Immers het is niet aan te nemen, dat God, na den val der Engelen, aan deze boose geesten gaven en talenten zou hebben uitgedeeld, die ze oorspronkelijk niet bezaten. Dwingt nu de Schrift ons aan te nemen, dat de gevallen Engelen ons kennen en in onze toestanden indringen kunnen, dan miskenet dat den hoogen staat der Serafs, zoo ge het u voorstelt alsof de goede Engelen u niet zouden kennen, en niet met u van doen zouden hebben. Als Jesus u dan ook betuigt, dat de Engelen Gods jubelen van vreugde zoo een zondaar zich bekeert, onderstelt dit vanzelf dat de Engelen dit weten, er kennis van dragen en er van op de hoogte zijn. Ze zouden niet juichen kunnen om wat hun onbekend bleef. Vast staat alsoo, dat toen hij tot bekeering kwam, de goede Engelen Gods dit geweten hebben, het met zekerheid hebben geweten, en geweten hebben dat het bij u echte bekeering was. Hoe toch zou er anders blijdschap van de Engelen Gods ook over u geweest zijn. Nu zij ook hier geheel in het midden gelaten, of de Engelen Gods deze kennis door mededeeling of door eigen aanschouwing bezitten. Voor u is het genoeg, dat ge weet, hoe er tusschen hemel en aarde een heerschaar Gods is, die zich ook met u inlaat; dat het God beviel deze heerschaar als instrument te gebruiken om ook u te zegenen; en dat waar satan en zijn demonen ook u persoonlijk belagen, er van Gods zijde een heilige wacht van zijn goede Engelen tegenover staat, om voor u te strijden en u te sterken. Zoo wordt de leegte aangevuld. Zoo is het zelfs in de eenzaamheid geen verlatenheid die u beklemt, maar een warm gevoel van meeleven om u heen, dat u verkwikt. Zelf zegt Jesus ons in de gelijkenis van Lazarus, dat de Engelen Gods den gestorven Lazarus opnamen en droegen in Abraham's schoot, en ge waant toch niet, dat Jesus zoo iets louter ter opoering van het verhaal zou gezegd hebben. Wie wandelt bij het licht dat Jesus ontsaakt, kan niet omwandelen op aarde alsof de Engelen Gods hem niet aangingen. Mits het altoos een rekenen zij met de twee heerschaars van geesten tegenover elkander. Een nooit vergeten, dat de gevallen Engelen op u aandringen en bij en om u doende zijn, om u van de genade afvallig te maken, en dan, juist daartegenover, er een u in verkwikken, dat de goede Engelen Gods, bij wie blijdschap was om uw bekeering, u ook na uw bekeering niet varen lieten, maar uw heilige bondgenooten zijn en blijven in uw strijd voor het Koninkrijk Gods.

DR. A. K.

Amsterdam, 9 Juni 1911.

Ongetwijfeld behoort Keizer Wilhelm van Duitsland tot de hoogstaande vorsten van Europa en tot de meest betekenisvolle personen van onzen tijd. Hij dankt zijn eminente positie niet alleen aan den hoogen titel dien hij draagt, en aan het machtige rijk waarover hij heerscht, maar niet minder aan zijn krachtige, scherp geteekende persoonlijkheid, aan de vastheid van zijn wil en aan zijn uitzonderend verstand en veelomvattende kennis. Aan zijn oordeel over zaken en toestanden mag daarom zeker waarde worden toegekend.

Het is daarom, dat we aan *The Christian* de volgende uitspraak van den Keizer ontleenen over den Bijbel, die ons niet alleen leert, hoe hoog de Keizer de Heilige Schrift stelt, maar ons ook een blik gunt in zijn eigen gemoed. De Keizer moet zich aldus hebben uitgelaten: „Ik lees dikwijls in den Bijbel. Ik houd ervan er elken nacht in te lezen. Een Bijbel ligt altoos op een tafeltje naast mijn bed. Ik vind er de schoonste gedachten in uitgedrukt en kan me niet begrijpen, hoe het mogelijk is, dat zoovele personen zoo weinig aandacht aan de Heilige Schrift schenken. Hoe kan iemand de Evangelieverhalen en andere stukken van den Bijbel lezen, zonder zich overtuigd te gevoelen, dat deze woorden eenvoudig de waarheid bevatten, gegrond op onweder-sprekelijke feiten. Telkens wanneer ik een beslissing te nemen heb, vraag ik mijzelf af, wat de Bijbel mij zou leeren in dat bepaalde geval te doen. De Bijbel is voor mij de bron, waaruit ik licht en sterkte put. In uren van droefheid en neerslachtigheid zoek ik daarin mijn troost.

Tijdperken van gevaarlijke twijfelzucht hebben altoos op hun beurt tijdperken van beslist religieus gevoel in het leven geroepen. Ik kan niet verstaan, hoe het leven kan geleefd worden zonder gemeenschap met den Almachtige. We moeten allen onze Gethsemane-uren doormaken — uren waarin onze trots wordt vernederd. Het is zoo moeilijk voor ons ootmoedige te zijn, want elk onzer verlangt zijn eigen heer en meester te wezen.”

Zulk een woord van dezen machtigen Keizer te hooren, doet het harte goed.

De heer Bensdorp zendt ons het volgende schrijven:

Hooggeleerde Heer.

In uw artikel over Calvijn's biographie van Prof. Doumergue trof mij de volgende passage. „Calvijn legt er juist zoo sterk mogelijk tegenover de Roomsche Kerk den nadruk op, dat de predikanten niets van zichzelf mogen prediken, maar alleen wat in de Schrift geopenbaard is.”

Leert de Katholieke Kerk dan, dat de predikanten wel iets van zichzelf mogen prediken? Stelt de Katholieke Kerk, gelijk U beweert, de predikanten op één lijn met de Apostelen en profeten, en beweert ze dat zijn denzelfden zin Gods mond zijn?

Zou U zoo goed willen zijn, mede te deelen, waar de Katholieke Kerk zulks leert? Ik heb zoo iets nog nooit gehoord.

Ook is mij niet duidelijk, wat u bedoelt met de bewering, dat Luther en Calvijn één lijn trokken, wat aangaat het stellen van de autoriteit der Schrift tegenover de autoriteit der

Roomsche Kerk en dat heider diepste overtuiging was:

Het woord Gods zullen ze laten staan. U zegt zelf, dat destijds geheel de Christelijke Kerk nog aan de goddelijkheid der H. Schrift geloofde. De leuze: „het woord Gods zullen ze laten staan” was dus gemeengoed van geheel de Christenheid, van de Katholieke kerk minstens evenveel als van Luther en Calvijn. Deze laatste stelden tegenover de autoriteit der Roomsche Kerk dan ook niet de autoriteit des H. Schrift, maar hun eigen autoriteit. „Het woord Gods zullen ze laten staan,” beteekende in hun mond feitelijk niets anders dan: „onze verklaring van Gods woord zullen ze laten staan.”

Zulks blijkt wel allerduidelijkst daáruit, dat Luther, daar Jacobus II : 24. 17 niet strookte met zijn verklaring van Rom. III : 28, maar boudweg den geheelen brief van Jacobus verwierp en zich bovendien zeer onbescheiden uitsprak over andere geleerden der H. Schrift. En zulks ondanks zijn leuze: „Het woord Gods zullen ze laten staan.”

Als U de Katholieke Kerk wilt aanvallen, moet U geen geknik maken van een wijze van betwijfeling, welke zelfs door uw eigen partijgenooten, o.a. door Dr. Kuyper Senior, in zijn brochure „Band aan het Woord”, als onrechtvaardig is veroordeeld.

Hoogachtend,
Uw diu.

TH. BENSCHDORP, Cong. S. S. Red.
A. 6 Juni 1911.

Wat het eerste punt betreft, heeft de heer Bensdorp noch onze noch Calvijn's bedoeling begrepen. Calvijn opponeert op bedoelde plaats (predicatie over II Tim. 3 : 15), ofschoon hij de Roomsche Kerk niet met name noemt, blijkbaar tegen twee dingen, die hij in de Roomsche Kerk afkeurt. Voorreest, dat deze Kerk de leken of gemeentelieden onderworpen had aan het gezag van hun leermeesters, niet omdat er in zooverre hun woord overeenkwam met de Heilige Schrift, maar om de autoriteit, die in hun ambt of persoon schuilt. En in de tweede plaats, dat de leeraars der Roomsche Kerk bij hun prediking zich niet alleen bepalen tot wat God in de Heilige Schrift ons geopenbaard heeft, maar daaraan allerlei menschenlijke vonden hebben toegevoegd, die gelijk Calvijn het uitdrukt, louter fantasie zijn. Wat nu het eerste punt betreft, zal ook de heer Bensdorp toegeven, dat deze voorstelling niet onjuist is; en wat het tweede aangaat begrijpt ieder, die de prediking van de Roomsche Kerk uit dien tijd kent, wel, dat Calvijn hier doelt op de heiligen legenden, wonderverhalen en leervoorstellingen, die niet aan de Schrift, maar aan de traditie of aan de gangbare opinie in de Roomsche Kerk ontleend waren. Dat de Roomsche Kerk de predikanten daarom op één lijn zou stellen met de Apostelen en Profeten en beweren zou, dat ze in denzelfden zin „Gods mond” zijn, is noch door Calvijn noch door ons gezegd.

De tweede opmerking van den heer Bensdorp is in zooverre juist, dat de Roomsche Kerk, gelijk we trouwens zelf ook opmerkten, aan het gezag van de Heilige Schrift in formelen zin niet getornd heeft. Maar voor Luther, Calvijn en voor heel het Protestantisme was de leer der Roomsche Kerk, waaraan ze Goddelijk gezag toekent, met de Heilige Schrift in strijd en werd ze door Gods Woord klaar en duidelijk weersproken. In dien zin schreven we, dat de Reformatoren het gezag der Heilige Schrift tegenover het gezag der Kerk hadden gesteld. Natuurlijk zal de heer Bensdorp dit laatste evenmin als elk Roomsche kunnen toegeven, maar het is ons niet duidelijk, waarom deze eenvoudige vermelding in een historische uiteenzetting van het standpunt door de Reformatoren lagenaomen, een aanval op de Roomsche Kerk zou moeten heeten.

Daar Luther, door een al te subjectieve critiek geleid, aan de eirlijkheid van sommige bijbelboeken getwijfeld heeft, is volkomen juist en is ook door ons openlijk erkend. Voor het gevaarlijke element, dat hierin school, zijn we dan ook heusch niet blind, en we zijn dankbaar, dat Calvijn een geheel ander standpunt heeft ingenomen. Maar met het principele geding, waarom het hier gaat, heeft dit niets te maken. Luther mocht twijfelen, of sommige boeken wel terecht door de Roomsche Kerk in den Canon waren opgenomen, maar dit raakt niet het vraagstuk van het gezag der Schrift; alleen de traditie der Kerk.

Heel gelukkig is Prof. Doumergue dus niet geweest met de door hem aangevoerde bewijzen, dat Calvijn tegen de zoogenaamde hoogere Schriftcritiek geen bezwaar had. Het ging om een drietal brieven, aan wier echtheid en Goddelijk gezag in Calvijn's dagen twijfel was gerezen, deels op dogmatische, deels op historisch-critische gronden. Had Calvijn dezen twijfel gedeeld en daarom een of meerdere van deze brieven verworpen, dan zou Prof. Doumergue schijn van recht hebben. Maar nu we zagen, dat Calvijn de ingebrachte bezwaren juist niet voldoende achtte, om deze betwiste brieven te verwerpen, en het voor hun authenticiteit opnam, verliest daarmee het door Prof. Doumergue aangevoerde bewijs van zelf elke kracht.

De eenige vraag, die nog zou kunnen opkomen, is deze, of Calvijn de canoniciteit van deze boeken wellicht handhaafde juist op grond van zijn critisch onderzoek en Prof. Doumergue dus toch gelijk had, dat het getuigenis des Heiligen Geestes voor Calvijn in deze materie niet beslissend was. Het antwoord op deze vraag nu is niet moeilijk te geven, want in de Confessie der Franse Kerken, die door Calvijn zelf is opgesteld of goedgekeurd, wordt over deze vraag uitvoerig gesproken. Nadat in Art. 3 de boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds met name zijn opgenoemd (dus ook de brieven van Jacobus II, Petrus en Judas)

volgt daarop in Art. 4: „Wij weten, dat deze boeken canonic en een vaste regel voor ons geloof zijn (niet als vrucht van een historisch critisch onderzoek, maar) uit het getuigenis en de inwendige overreding van den Heiligen Geest, die ze ons doet onderscheiden van de andere kerkelijke geschriften”. Het getuigenis van den Heiligen Geest was dus voor Calvijn wel degelijk beslissend.

Evenzeer is de voorstelling van Prof. Doumergue onjuist, alsof Calvijn niet geloofd zou hebben aan de „inspiration verbale”, de woordelijke inspiratie van de Schrift (p. 76) en daarom zou hebben aangenomen, dat de bijbelschrijvers zich vergist hadden in de keuze hunner woorden, in historische mededeelingen en in hun aanhalingen van het Oude Testament. De Schrift zou volgens Calvijn alleen gezag hebben gehad, „en matière de foi”, in geloofsakten. Niet om de woorden en om de historische bijzonderheden, maar om de „doctrine spirituelle”, den geestelijken leerinhoud der Schrift, zou het Calvijn te doen zijn geweest (p. 78). Critiek op de woorden der Schrift zou daarom geoorloofd wezen en meermalen door hem zijn geoeftend.

Gaat men de bewijzen na, die Prof. Doumergue hiervoor uit de exegetische werken van Calvijn aanhaalt, dan staat men wel ietwat verbaasd over de zonderlingheid dezer argumenten. Wanneer Prof. Doumergue er bijv. op wijst in een noot op pag. 76, dat Calvijn de bestaande indeling van het Nieuwe Testament in hoofdstukken en verzen op verschillende plaatsen onjuist en zelfs dwaas heeft genoemd, wat heeft dit dan met de inspiratie der Schrift te maken? Het argument zou waarde hebben, wanneer Calvijn gemeend had, dat deze indeling in hoofdstukken en verzen van de Apostelen zelf afkomstig was, maar Calvijn wist natuurlijk evenveel als ieder deskundige, dat deze indeling eerst in veel later eeuw is aangebracht en met de Apostelen natuurlijk niets te maken heeft.

En precies evenzo staat het met de reeks citaten door Prof. Doumergue uit Calvijn's geschriften aangehaald pag. 76, 77, waaruit blijkt, dat Calvijn meermalen critiek heeft uitgeoefend op den ons overgeleverden tekst van het Nieuwe Testament en opmerkt, dat het een of andere woord of uitdrukking in het verband niet past. Indien Calvijn gemeend had, dat de Apostelen zich vergist hadden, kon dat argument opgaan, maar Calvijn wijst deze vergissingen niet aan de oorspronkelijke bijbelschrijvers, maar aan latere overschrijvers van de handschriften. De een of andere onwetende lezer, zegt hij, heeft dit woord in den tekst ingevoegd; dit woord is een glans geweest, die oorspronkelijk op den rand is aangebracht en later in den tekst is ingeslopen; verschillende handschriften hebben dit woord niet, en daarom behoort het niet in den tekst. Calvijn oefent dus zeer zeker „telcriticiteit”, maar deze critiek raakt niet het Apostolisch woord zelf, maar altoos den ons overgeleverden tekst. En wie heeft ooit beweerd, dat deze tekst receptus vrij van fouten was? Hoe voorzichtig Calvijn zich voorts hierover uitlaat, kan wel het best blijken uit hetgeen hij opmerkt bij Matt. 27:9, waar een profetie uit Zacharia wordt aangehaald en op naam van Jeremia wordt gesteld. Augustinus, en op zijn voetspoor Luther, schreven rondout, dat Mattheus zich vergist had en hier aan een ongeheugenfeil van den evangelist was te denken. Calvijn daarentegen zegt: „Ik belijd niet te weten, hoe de naam Jeremia hier in den tekst is ingeslopen en ik bekommert er mij niet veel over. De zaak zelf toont zeker duidelijk genoeg, dat men zich vergist heeft door den naam van Jeremia in plaats van Zacharia te stellen”. Van een vergissing van Mattheus spreekt Calvijn juist niet, zelfs geeft hij hier gebruikte woord *obscure*, dat bij Calvijn altijd gebruikt wordt om aan te duiden, dat het woord later in den tekst is ingevoegd, duidelijk te kennen, dat Calvijn aan een fout van een overschrijver geloofde.

Van meer betekenis dan deze tekst-critische quaesties, die met de Schriftinspiratie natuurlijk niets te maken hebben, is de vraag, die Prof. Doumergue vervolgens behandelt, hoe Calvijn gedacht heeft over de schijnbaar tegenstrijdige verhalen, die in de Schrift voorkomen. Vooral in zijn commentaar op de drie eerste Evangelien heeft Calvijn zich meermalen over dit vraagstuk uitgelaten. Van een harmonistisch geknutsel om deze verschillende verhalen in het gelijk te brengen, wil Calvijn niet weten. Hij erkent, dat de voorstellingen, die de Evangelisten van dezelfde gebeurtenissen geven, op verschillende ondergeschikte punten van elkaar afwijken, en dat ze de chronologische volgorde der gebeurtenissen niet altoos streng in acht hebben genomen. Maar dat hierbij van een vergissing of een bepaalde onjuistheid sprake zou wezen, heeft Calvijn juist bestreden. De vraag b.v. of men een reeks gebeurtenissen naar chronologische volgorde wil voorstellen, of dat men een zakelijke orde wil volgen, zoodat men bijeen voegt, wat innerlijksaamhoort, heeft met de juistheid van het verhaal natuurlijk niets te maken. En evenmin neemt Calvijn aan, dat er een *wesenlijk* verschil bestaat tusschen den inhoud der Evangelieverhalen. Twee voorbeelden, waarop Prof. Doumergue zich beroept, mogen dit aantoonen. Bij de geschiedenis van de opwekking van Jairus' dochterke wijst Calvijn op het verschil, dat volgens Mattheus, Jairus tot Christus kwam om te zeggen: mijn dochterke is gestorven, terwijl volgens Lucas en Marcus het dochterke toen nog slechts doodkrank was, en eerst onderweg, toen Jairus Christus naar zijn huis geleide, de tijding hem gebracht werd, dat zijn kind overleden was (Matth. 9 vs. 18 en v.v. Marcus 5: 22 en v.v. Lucas 8: 40 en v.v.) Sommigen hebben, om dit verschil weg te nemen, ondersteld, dat hier van twee geheel onderscheidene gevallen sprake was; maar Calvijn

verwierp dit gevoelen, omdat de berichten duidelijk op een en hetzelfde geval doelen. Maar nog veel minder wil hij van een *wesenlijk* verschil of een vergissing bij Mattheus weten. „Er is niets ongerijms in”, zegt hij, dat Mattheus, zich toeleggende op beknoptheid, slechts eenmaal kortelijk aanstipt, wat de andere evangelisten onderscheidenlijk elk op zijn eigen plaats verhalen”. Het tweede voorbeeld, door Prof. Doumergue aangehaald, is ontleend aan het verhaal, hoe Christus den storm op zee deed bedaren. Volgens Mattheus 8: 27 maakte dit wonder zulk een indruk, dat de menschen zich verwonderden, zeggende: Hoedanig een is deze, dat ook de winden en de zee hem gehoorzaam zijn! In de parallelplaatsen Mc. 4: 14 en Luc. 8: 25 wordt deze uitroep niet aan de omstanders, maar schijnbaar aan de Apostelen zelf toegeschreven. Naar aanleiding van dit op zichzelf onbetekend verschil schrijft Calvijn: „Het schijnt, dat Marcus en Lucas dit woord aan de Apostelen toeschrijven, maar het past beter bij de anderen, aan wie Christus nog niet bekend was geworden”. Prof. Doumergue haalt alleen deze woorden aan en geeft daardoor den indruk, alsof Calvijn de mededeeling dezer Evangelisten in twijfel trok. Hoe weinig juist dit is, blijkt reeds uit de woorden: *het schijnt*, maar nog veel meer uit wat er op volgt: „indien iemand meent, dat de Apostelen dit woord gesproken hebben, dan moet de betekenis dezer woorden zijn, dat Christus' Goddelijke macht daardoor genoegzaam bewezen werd; maar aangezien het meer waarschijnlijk is, dat niet de Apostelen, maar de anderen dit gezegd hebben, zoo leeren de *Evangelisten*, dat door dit wonder hun ziel getroffen was enz”. Calvijn denkt er dus niet aan, hier een *wesenlijk* verschil aan te nemen, of te veronderstellen, dat de andere Evangelisten zich op dit punt vergist hebben. De tegenstrijdigheid bestaat volgens Calvijn slechts in schijn; en alle *Evangelisten*, dus niet alleen Mattheus, maar ook Marcus en Lucas, hebben 't zelfde bedoeld.

En evenzo staat het ten slotte met het argument door Prof. Doumergue ontleend aan de wijze, waarop de Nieuw Testamentische schrijvers het Oude Testament hebben geciteerd. Zeker, Calvijn heeft in zijn commentaren en preeken telkens er op gewezen, dat de Apostelen het Oude Testament niet letterlijk aanhalen, maar de hoofdgedachte vrij in hun eigen woorden reproduceeren; hij wijst er ook met name op, dat de Apostelen met het oog op hun Griekse lezers vaak gebruik hebben gemaakt van de Griekse vertaling van het Oude Testament, die destijds algemeen gebruikelijk was, en dat deze tekst niet altoos overeenstemde met onze Hebreuwsche tekst; en hij wijst er evenzo meermalen op, dat de Apostelen aan de door hen aangehaalde profetieën uit het Oude Testament een dieperen geestelijken zin hebben toegekend, dien de Oud-Testamentische schrijvers er niet mee hebben bedoeld. Maar Calvijn denkt er daarom niet aan, de Apostelen te beschuldigen, dat zij het Oude Testament valsch zouden hebben geciteerd. Integendeel, Calvijn weerlegt juist die aanklacht, die ook in zijn dagen door profane lieden, gelijk hij het noemt, tegen de Apostelen werd ingebracht. „Eenkele profane lieden zegt Calvijn bij Ef. 4: 8, hebben den Apostel wel beschuldigd, dat hij hier misbruik van de Schrift had gemaakt, omdat hij de woorden van Ps. 68 in een anderen zin heeft aangehaald dan de Psalmist die bedoelde. Maar hierin is niets ongerijms. Dat Paulus deze woorden op Christus toepast, is toch niet zonder oorzaak; immers was in David's persoon was afgebeeld, moest op Christus betrekking hebben, omdat Hij het wezen en de substantie van deze schaduwen is. Paulus heeft dus geen misbruik gemaakt van deze passage door haar toe te passen op Gods Zoon”. En op dezelfde wijze verdedigt Calvijn in zijn exegese op I Cor 2: 9 Paulus tegen het verwijt, dat deze de woorden van Jesaja anders had aangehaald, dan ze bij Jesaja voorkomen, en bovendien dit getuigenis van Jesaja misbruikt had door 't tegen de bedoeling van den profet te verklaren. Wat het eerste betreft, handhaaft Calvijn uitdrukkelijk, dat de Hebreuwsche tekst de door Paulus gegeven vertaling wel toelaat en de Apostel dus niet van de „simplicitas verborum” is afgeweken. En wat het tweede betreft, antwoordt hij, dat „er geen zekerder en betrouwbaarder uitlegger is van deze Godsspraak dan de Heilige Geest, die haar aan Jesaja gedicteerd heeft en haar door den mond van Paulus ons heeft uitgelegd”.

Natuurlijk neemt dit niet weg, dat er moeilijkheden over blijven, en Calvijn aarzelt dan ook volstrekt niet dit te erkennen. De rede van den diaken Stephanus bijv., die Lucas in de Handelingen der Apostelen cap. VII ons mededeelt, wijkt, gelijk bekend is, op verschillende ondergeschikte historische punten van het Oud Testamentisch geschilderd verhaal af. Zoo bijv. in vs. 12, waar Stephanus het getal der zielen, die met Jacob in Egypte gekomen zijn, opgeeft als 75, terwijl Mozes uitdrukkelijk van 70 spreekt. En evenzo in vs. 16, waar Stephanus zegt, dat de beenderen der aartsvaders begraven zijn geworden in de spelonk, die Abraham van de kinderen van Schem kocht, terwijl uit het Oude Testament blijkt, dat deze spelonk gekocht is door Jacob. Calvijn erkent zoo onbevengingen mogelijk, dat dit onjuistheden zijn. Bij het eerste neemt hij oeg de mogelijkheid aan, dat een latere afschrijver zich in de getallen vergist heeft, maar bij het tweede zegt hij rondout, dat Stephanus zich openbaarlijk vergist heeft en dat deze plaats daarom te verbeteren is. Alleen houde men wel in het oog, dat hier niet sprake is van een Apostolisch getuigenis, maar van een historische mededeeling omtrent een getimpviseerde redevoering door

den diaken onfeilbaar is weerd; gesteld in zijn rede had, dan bij Schrift nog n geval de een een erratum, schrijvers spr

Deze reeds een enkel, 3 uit Prof. De tot voorsicht niet moeilijk minder belan tinatie, te de zij het dan ook niet geheel ju gevoelen hem dit niet wegt uitznemende kostelijke bla van Calvijn z zal. Maar wa deel in het H was het noo niet blindelin Calvijn's theo

Voor I

In hartelijke geteekende van Amsterdam f a

Kootwijk.

1. NEERLAND schiedenis. Be Uitgevers Maat Van dit, om door deklundt werkt boek o Generaal van F zond de vris HERAUT was gende Afleverin Het geheele compleet zijn. De 8e mochi Zonder in hu bij de aankon geschreven, we dus publick n te vestigen, nie inhoud van w melden.

Zooals men het plan van in zijn INLEIDING tot LAND E EUROPEISCHE REESTUITSINRIC VAN STAATS-INITIATIEF IN Wat tot du EN VOLK.

In hoofdstuk het reeds door OVERZICHT.

In hoofdstuk LINDE, biedt N schetsen, van de schoone tropische were genoemd, en d slechts hier en herinnering van In hoofdstuk ARCHIEF, kon woord. Van v van den Indit behandelen u mindere mate mengde, gede afstaamelingen aangeduid met neisch, waarv term „Austron ro4). Na deb te hebben, ko TALEN in de linguistisch on volledig, toch w blik te gunnen van de tale (p. 117).

T. J. BEZEM. MAATSCHAPPEL LINGEN; ZEDEN

Om hier, o gen al, niet dubbelen rou zich tot bepe „Van een ops van allerlei z omdat en in waar daartoe dige gebruikte gevestigd“ (p. alleen tot „die welke den gro leven uitoefene § 1. Vervu Buisenbruiting § 2. Inlands het bijzonder d § 3. Inlamschen Archipel § 4. Tooneel. Hoofdstuk I INLANDSCHE JAEFER. Hij veelelt, jach nijverheid.

Voor hoofd verschillende i Prof. Dr. een achts va vereering; Pn domisme en I van het Moni Ik mag hi acht afleverin kleinere en g wat er tot du verwachting i werk zal w populair-wete trekking tot bevedrigende En, nu 6